

лис шәһәриндән алынмыш» гәһвәји мәктәб чантамыз, үзү күнәшә
чышдығымыз күнләр нә күнләрди!

Абдулла Шаигин ушаг ше'рләри дилинин садәлији, дуғуларынын
мимилији илә бизим ушаг үрәјимизи беләчә фәтһ етмишди. Бу ше'рлә
инди дә мәнә ејни гүвәтлә тә'сир едир.

«Јетим чүчә», «Гузу» ше'рләрилә даһа гәмли хатирәләрим бә
лыдыр.

Бир обада мискин гузу
Мәләр-мәләр кәзәр дүзү,
Анасын ахтарар көзү,
Дедим гачма кәзәл гузум,
Сәни мән бәсләрәм өзүм.
[Ше'рин илк нәшриндә мискин гузу иди]

Јахуд: «Јетим чүчә» ше'риндән:

Ај кичирик солуг чүчәм,
Бојну буруг, јолуг чүчәм,
Ачма о назлы димдијин,
Башлама гәмли чик-чијин!..

1918-чи илин баһарында атамнын вәфатындан сонра бабамын кәнд
Дашсалаһлыја кәлдик. Чаван анам бураја кәдәрини, кәз јашларыны, б
чым Јагутла мән дә ушаг һәсрәтимизи кәтирдик. Кәзләримиз һәмкә
атамызы, ушаглы јолдашларымызы, арх алтынын бәнөвшәли бағларын
ахтарырды.

Ушағын севинчини һамы көрүр, дујур, кәдәрини исә өзүндән
анасындан башга һеч кәс дуја билмәз. О кәдәр јер алтында кизли а
чајлара охшајыр.

Шаир поезијасынын сәмимийәти илә нә заман бу ше'рләри охуса
ушаглығынын ата һәсрәтли, ана шәфәтли илләрини хатырлајырам.

Дашсалаһлы кәнди јухары Дашсалаһлы вә ашағы Дашсалаһ
адыла ики һиссәјә бөлүнүрдү.

Биз јухары Дашсалаһлыда Дамчылы булағын јахынында олур
Ашағы Дашсалаһлы илә арада ики-үч километр јол варды. Бизи мә
бә апаран јоллар гышда, пајызда гарлы, јагышлы, палчыгылы олур
Јазда бу јолларын һәр ики тәрәфи чөл бәнөвшәләрилә, гызыл
күлләрилә, чичәклә, чәмәнлә бәзәнәрди. Бу јолларын әтрафында һ
дән тахыл да әкәрдиләр. Бу јашыл тахыл үмманын арасында Абду
Шаигин:

Гачды әјзә, гар боран,
Чан күлүм, чан, чан!
Бизә галды чөл, орман
Чан күлүм, чан, чан!—

ше'рини охуја-охуја мәктәбә кетдијимиз о күнләр елә фәрәһли,
зәнкин олурду ки, гышын палчыгылы јоллары һеч вәчимизә кәлмирди.

1921-чи илдә Бақыда дарүлмүәллимат ачылды. Азәрбајҗан рајон
рынын һәр јериндән ораја гызлар чөлб едилди. Бачым Јагутла мән
үчүчү синфи битирәндә кәнд Совети тәрәфиндән бураја охумага
дәрилдик.

Мәрһәмәтли нәнә, бабамыздан, исти нәфәсли анамыздан, бај
лы, нағыллы гоншуларымыздан, јашыдыларымыздан әзрилды. П
ган хорузун илк банында јола чыхды. Анам көј бојаглы мәнәччәра
кәниб, архамызча баха-баха галды... Чкалов күчәсиндә инди Бақы
тәси јерләшән әзәмәтли бинанын диварлары арасында јени һәјәт
башланды. Инди «Дағлар султаны» ше'рини дәрсликәримиздә, син
отағларында охујурдуг.

Дан атынча хоруз, бечәләри банлар,
Сис думанлы дәрә, бајыр, орманлар,
Дағ, дәрәдән чәкилмәмиш думанлар
Тәбиәтин зөвгүни онлар анлар.
Бу јерләрин султаныдыр чобанлар!
Һәм бәјидир, һәм ханыдыр чобанлар!

Кәзәл олур бизим јерин јајлағы,
Күл-чичәкдир бу јерләрин отпағы.
Бир мәннәтә бәнзәр һәр бир бучағы,
Дурна көзү кими вардыр булағы
Бу јерләрин султаныдыр чобанлар,
Һәм бәјидир, һәм ханыдыр чобанлар.

О вахт бу ше'ри охудуғум заман јашадығым дујулары нечә тәсвир
едим! Бу дујулар јенә дә мәни ејни гүвәтлә һәјәчанландырыр, роман-
тик хәјалларымы ганадландырыр.

Ф. Көчәрли кими мүнәввәр бир сима «Дағлар султаны» адлы ше'р-
дән чох тә'сирләниш вә 1911-чи илдә А. Шаигә бу тәәсүратыны бир
мәктубда белә ифадә етмишди: «...Бизим дағларын кәзәл мәнзәрәләри
тә'би-ше'ријјәтинизә бир нев тәһрик вериб тәзә фикирләрин вә тәзә
хәјалларын доғмасына сәбәб олубдур... «Дағлар султаны» кими кәзәл
бир әсәрин вүчүда кәлмәсинә баис олубдур. Филһәғигәтән чобанлар
һәғгында јаздығыныз ше'рләр мәним чох хошума кәлдик, нечә кәрәм
онлары өзүм үчүн вә шакирдләр үчүн охумушам. Онлара да чох хош
кәлиб үзүңү көчүрүбләр. Онларын хоша кәлмәсинә сәбәб ше'рләрин
садәлији вә һәғгиги һиссијатдан доғуб вүчүда кәлмәсидир».

А. Шаигин ингилабдан әввәлки ше'рләри халгымызын чәтин, ачы-
начағлы тәләјини күзкүсүдүр десәм сәһв етмәрәм. Даһа доғрусу, бу,
шаирин фәрјадыдыр. «Әкинчи» ше'риндә шаир чан јанғысыјла дејир:

Борчларына инди, көзүм, чарә гыл;
Чул, палазы гышда сатыб, сојмусан.
Күлфәтини гуру јердә гојмусан,
Һајды ојан, дәрдинә бир чарә гыл!

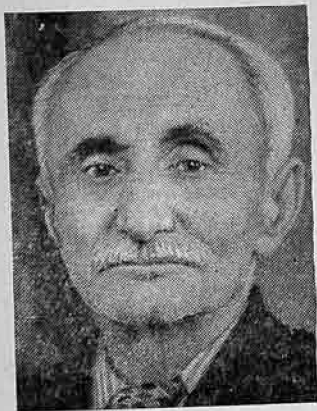
Тәкнәдә шеј јох, нә ахурда саман,
Күлфәтинин сәндә галыбдыр көзү.
Јаз күнәши гаршылајыр, бах, сизи,
Һајды, а зәһмәт мәләки дүр, ојан!

Көчәри һәјәтинин бүтүн чәтинликләрини шаир «Көч» һекајәсиндә
нәсилләрә бир хатирә гојуб. Бу һекајәдә һәм тәбиәтин сәһрли кәзәл-
лији, һәм дә бу кәзәллик ичиндә мәншәтин ағырлығына гәһрәмәнлыг-
ла синә кәрән «ајрым гызы» илә «Кәрим баба»нын саф, мүгәддәс об-
разлары охучунун әбәди оларағ хатириндән чыхмајыр.

Бу һекајә дә бизим евимиздә дәнә-дәнә охунарды. Вәтән тәбиәтин-
дән чох јазан шairләри бә'зи охучулар арасында гынајанлар да олур.
Лакин бу, јанлыш фикирдир.

Вәтән тәбиәтинин кәзәлликләрини тәрәннүм етмәклә вәтән мәнәб-
әтини бизим гәлбимизә ашылајан, о торпағы, о чаы, о булағы, о ин-
силлары, о сөзләри, сәһбәтләри бизә севдирмәјә гадир олан јазычы
чәл халғ јазычысыдыр.

Илләр кечиб, јаш өтүб, башымдан фәрәһли, кәдәрли чохлу һадисә-
ләр кечиб, лакин о илләр, јаддашымын сәһифәләриндән Шаиг ше'рләр-
инин ширин тәәсүратындан бир гәлпә дә гопара билмәјиб, үзәриндән
боранлы гышлар кечмиш тарла гојунда дәнә сахладығы кими, мәнним
трәјим дә о ше'рләрин тә'сирини беләчә горујуб, сахлајыб.

М. ДИЛБАЗИ

ХАТИРЭЛЭР ДЭ ЈАШАЈАН ИНСАН

Тәбиәт бизә нә вермишсә дә һамысыны бир-бир кери алып. Јалны ушаглыг хатирәләримизи зейнимиздән силмәјә онун гүдрәти чатмајар.

Бөјүк мүәллимимиз, устадымыз Абдулла Шаигин поезијасы мәнимиз ушаглыг хатирәләримин, бәлкә дә тәрчүмеји-һалымын елә тәмиз, елә һәзин, елә көврәк бир һиссәсидир ки, илләр кечдикчә бу поезија фиримдә, һиссимдә, дүғуларында даһа да мүғәддәсләшир. Бу хатирәләр мәни Вәтән торлағына мөһкәм көкләрлә бағлајыр.

1917—18-чи илләрдә мәним ики дајым Гори семинаријасында олурду. Одур ки, бабамын евиндә һәм рус, һәм дә Азәрбајҗан јазычыларынын, мүтәфәккирләринин чохлу китаблары варды. Күндүзүн гајрәти ларындан сонра, ахшамлар Фүзули гәзәлләриндән, Фиридун бәј Көчәринин «Балалара һәдијә», Абдулла Шаигин «Ушаг көзлүју», «Ушаг чәчләрлә мәји», «Түрк чөләнки» китабларындан, Сабирин, Сәһһәтин, Рәшид бәј Афәндијевин ше'рләриндән охунарды.

Дивар собасында јанан одунларын чатыртысы сусуб, гызыл көзүстүнү ағ күл тәбәгәси өртәнә гәдәр ше'рләрин охунушу давам едәрди. Бабамын көзәл сәси варды, ше'рә алудә иди.

Абдулла Шаигин «Дағлар султаны» ше'ри охунанда һамымыз чәчләрлә ланардыг, хүсусилә узаг сәфәрләрдә чајлы, шәпәләли, мөшәли, чәчәли, учурумлу дағ јолларында өмүр ат үстүндә кечмиш бабам о ше'рләрдә дөнә-дөнә охујар, охутдурар, сонра онун сөзләрини һәзин, тәсирли сөзлә сәслә зүмзүмә едәрди. Евдә беш ушаг һамымыз сусар, бу сәслә әфсүс ланардыг. Мән исти собанын јанында тахт үстүндә отурмуш анамын тәпәпунун алтына кириб, бабамын зүмзүмәсини динләмәји чох севәрди.

Фикрим чәнли јайлағларда дағ чичәкләри топларды. Јенә дә нә заман Абдулла Шаигин әсәрләрини вәрәгләјирәм, бир дагы ше'рләрин һәрәси мәним, фикрими сәһирли бир аләмә чәкиб едәрди. «Ала-була боз кечи» һәср олунмуш ше'ри охудугдан сонра кәдүју јухунун тәсирли һәлә дә мәнимлә јашајыр.

Биз јатан отагда ири ағ чини шарлы, отузлуғ асма чыраг јанында Кечәләр нәнәм, бабам өз отағларына кедәр, анам да лампанын пиләсини ашағы чәкәр, анчаг сөндүрмәзди. Отағы зәиф бир ишыг ишығлап дырар, елә бил диварларда көлкәләр титрәшәрди.

Белә кечәләрин бириндә мән «ала-була боз кечи»ни вә боз гурду јухумда көрдүм. Кечи евимизин үстүндәки һүндүр гајалы даға дырмашыб, орада чалылар арасында битән сары јемлик чичәкләрини, гырчынларындан шеһ даман гаја отларыны јејир, мән дә тәзәчә ачылан ләлә күлләрини, јемлик чичәкләрини дәриб дәстә бағлајырдым. Ашағыда Дамчылы булағын сују гаја отларыны јуја-јуја шыр-шыр ахыр, јухарыда ајағлары хыналы көкликләр, турачлар өз баһар нәғмәләрини охујурдулар. Бирдән дишләри ити, чајнағлары сиври, узун, көзләри од сачан боз гурд чыхды. О ики ајағы үстә дуруб кечијә бахды вә һејбәтли бир сәслә улады. Турачлар учуб кетдиләр. Кечи гачмағ истәди, јол тапмајыб гајадан ашағы јуварланды. Бурада гәрибә бир һадисә баш верди: дағын әтәјиндә бирдән чохлу бәнөвшә күлү ачылды, онлар бирләшиб чәтирә дөндү вә кечи бу чәтирин ичинә дүшдү.

Мән јухудан ајылдым. Бүтүн бәдәним титрәјирди. Әтрафыма бахдым, анчаг нә боз гурд варды, нә кечи, нә дә турачлар. Зәиф ишыг анамын үзүнә дүшмүшдү. Онун үзү елә сакит, елә нурани иди ки, мән бундан үрәкләндим, анамын гојнуна сығындым. О, јухулу-јухулу мәни гучаглады. Мәнә елә кәлди ки, дүнијада анамын голларынын арасындан исти бир јер, онун нәфәсиндән әтирли чичәк, ондан күчлү мәхлуғ јохдур.

Инди мән бу ше'рләри нә вахт охујурамса, зәиф чыраг ишығында көрдүјүм о нурани симаны, о исти нәфәси, бир сөзлә һәзин, шәфғәтли анамы, о јемликли гајалары, нәғмәли турачлары, о јерләри, о күнләри, ушаглыг дүнијасыны хатырлајырам.

Ај пипији ган хоруз,
Көзләри мәрчан хоруз!
Сән нә тездән дурурсан,
Гышгырыб банлајырсан!

Бу ше'ри охујанда хәјалым јенә илләрин узаг јолларындан кери гајылдыр. Гапымыздакы—гышда будағларында буз сачағлары, јазда ағ чичәк салхымлары үстүндә бал арылары учушан акасија ағачы јадыма кәләр.

Абдулла Шаигин «Ики гарангуш» ше'ри дә унудулмаз хатирәләримдә бағлыдыр. Бу хатирәләрин архасында елә әлван лөвһәләр вар ки, мән онлары тәсвир етмәкдән ачизәм. Јалныз буну дејә биләрәм ки, гарангушлар кәләндә мән јенә дә гырмызы кирәмидли дамында гарангушлар јува гуран баба евини, бағлары, алчаг, бадам чичәкли кәндимизи көрән кими гарангушларә үз тутуб:

Чох узун сүрдү ајрылыг вә сәфәр.
Вәтәнимдән кәтирмисән нә хәбәр!—

Кәндән һәссас, вәтән мөһәббәтли шаирин һәсрәтли, шәфғәтли сәсини сәһидирәм. Бу сәсә анадилләрин, бұлбұлларин сәсләри дә гарышыр. Мән дә белә анларда онлара гарышырам, баһар јағышлары алтында сәтлар, чичәкләр кими исланыб, тәзәләнирәм.

Сәфәрләрим заманы нә заман јолларда довшан көрсәм кәнд мәкәтәбимизи, ики кәнди арасындакы дүзәнә сөпилмиш гар чичәкләрини, оларда биздән һүркүб гачан довшанлары хатырлајырам. Фикрим о гар чичәкли, јовшанлы дүзләрә учур.

Довшан, довшан ај довшан,
Гачма, дајан ај довшан!
Гачма сәни севәндән,
Чан кими бәсләјәндән!

Бу ше'ри охуја-охуја фикирләширәм: боз ајын кәһ јаз күнәшилә мәрван, кәһ гыш булудуја бозаран көләри алтында, чинимиздә «Тиф-